

کارگروه تخصصی ریسک‌های امنیتی مرتبط با اقلیم منتشر کرد:

عراق؛ ارزیابی ریسک‌های امنیتی مرتبط با شرایط اقلیمی

عراق پس از جنگ همچنان با چالش‌های داخلی و منطقه‌ای زیست‌محیطی، امنیتی، سیاسی و اقتصادی چندوجهی مواجه است. در حالی که تروریسم و فساد در سطح بین‌المللی مورد توجه قرار گرفته‌اند، مخاطرات امنیتی مرتبط با شرایط اقلیمی تنها در سال‌های اخیر در صدر اولویت‌ها قرار گرفته‌اند. در این گزارش ضمن برشمردن عوامل عمده مرتبط با شرایط اقلیمی تأثیرگذار بر عراق به معرفی پنج مخاطره امنیتی مرتبط با شرایط اقلیمی خواهیم پرداخت که هر یک از آن‌ها با سایر مؤلفه‌های مرتبط با مسائل اقتصادی-اجتماعی، جنگ و امنیت همپوشانی دارند.

گزارش عراق؛ ارزیابی ریسک‌های امنیتی مرتبط با شرایط اقلیمی در سال ۲۰۱۸ توسط کارگروه تخصصی ریسک‌های امنیتی مرتبط با اقلیم (-) منتشر شده‌است. تحلیل‌گران و استراتژیست‌های ایرانی برای ارائه تحلیل‌هایی که متضمن تأمین منافع ملی باشد به شناخت گزارش‌های اندیشکده‌های خارجی نیازمند هستند. این گزارش به منظور تأمین این هدف ترجمه و منتشر می‌شود.

این گزارش با هدف ارائه یک ارزیابی پیرامون مخاطرات امنیتی مرتبط با شرایط اقلیمی و نیز گزینه‌های مربوط به شیوه‌های مدیریت مخاطرات اقلیمی در عراق تهیه شده است.

عراق با سه تهدید عمده تروریسم، فساد و تغییرات اقلیمی روبرو است. هرچند دو تهدید نخست مورد توجه فراوانی قرار گرفته‌اند، مخاطرات امنیتی فراروی این کشور در پیوند با شرایط اقلیمی تنها در سال‌های اخیر در کانون توجهات قرار گرفته‌اند. تروریسم دیر زمانی است که ثبات این کشور را تهدید می‌کند. گروه موسوم به دولت اسلامی (داعش) در دوران اوج قدرت خود در سال‌های ۲۰۱۴ و ۲۰۱۵ یک سوم کل خاک عراق را در کنترل خود داشت و به نسل‌کشی علیه اقلیت‌ها و سایر عراقی‌هایی که با حکومتش مخالف بودند می‌پرداخت. اما داعش نه علت ریشه‌ای جنگ داخلی در عراق، بلکه معلول دهه‌ها سال حکومت استبدادی، فساد و سیاست‌های فرقه‌گرایانه نخبگان عراقی پس از سقوط صدام حسین و نیز حذف و به حاشیه رانده شدن عرب‌های سنی مذهب است.

با گذشت یک سال از پیروزی نظامی بر داعش، عراق به یک نقطه حساس رسیده است که در آن، تحقق صلح پایدار به هیچ وجه امری قطعی نیست. به منظور مقابله با مخاطرات امنیتی فراروی عراق در دوران پسا داعش، تروریسم و معضلات سیاسی، اجتماعی و اقتصادی باید در کنار مخاطرات امنیتی مرتبط با شرایط اقلیمی مورد توجه قرار گیرند. عراق یکی از آسیب‌پذیرترین کشورهای خاورمیانه در برابر تغییرات اقلیمی است. تلفیقی از محدودیت‌های آبی، افزایش دما و شرایط اقلیمی نامعتدل ضمن ایجاد فشار بر منابع اصلی، امنیت معاش شهروندان عراقی را تهدید می‌کند. عدم پایش و

مدیریت این مخاطرات اقلیمی خطر یارگیری و قدرت‌گیری مجدد داعش و گروه‌های تروریستی مشابه در اجتماعاتی که با محدودیت منابع و امکانات روبرو هستند را تشدید می‌کند.

با توجه به این مجموعه پیچیده از مخاطرات موجود، در این گزارش پنج اولویت در زمینه مخاطرات امنیتی مرتبط با شرایط اقلیمی معرفی شده‌اند:

کاهش امکان امرار معاش از طریق کشاورزی و افزایش حمایت از گروه‌های تروریستی در سطح محلی: تلاش‌های صورت‌گرفته برای کاهش وابستگی عراق به درآمدهای نفتی (۸۵ درصد کل تولید ناخالص داخلی این کشور در سال ۲۰۱۷ مربوط به درآمدهای نفتی بوده است) به سرمایه‌گذاری قابل توجهی در زمینه تأمین معاش پایدار از طریق کشاورزی منجر نشده‌اند. علی‌رغم این واقعیت که بخش کشاورزی پس از نفت بیشترین سهم را در اشتغال‌زایی در اقتصاد عراق دارد، وزارت کشاورزی این کشور یکی از کم‌ترین بودجه‌ها را از بودجه دولت این کشور به خود اختصاص داده است. کم‌آبی فزاینده شرایط معیشتی را بدتر کرده و لذا ساکنان مناطق آزادشده از دست داعش ممکن است برای دسترسی به منابع و امکانات اولیه به گروه‌های تروریستی وابسته شوند. داعش می‌تواند از این شرایط به نفع خود بهره‌برداری کند و همین مسئله افزایش خطر حمایت ساکنان محلی از داعش و سایر گروه‌های تروریستی را به همراه دارد.

ناکافی بودن ظرفیت‌های حکمرانی جهت مقابله با تغییرات اقلیمی و تخریب محیط زیست: فساد، حکمرانی ضعیف، جنگ، تحریم‌های سازمان ملل متحد و میراث رژیم صدام حسین اقتصاد عراق و ظرفیت این کشور برای مقابله با تأثیرات ناشی از تغییرات اقلیمی و مدرنیزه کردن زیرساخت‌های آبی و بخش کشاورزی را تضعیف کرده‌اند. وزارت منابع آب عراق طرح بلندپروازانه بیست‌ساله‌ای جهت مدرنیزه کردن زیرساخت‌های آبی این کشور (۲۰۳۵-۲۰۱۵) دارد، اما فاقد امکانات مالی و ظرفیت‌های لازم جهت اجرای این طرح است. احتمال بروز پیامدهایی مانند مناقشات خشونت‌بار و کوچ اجباری در حال افزایش است، اما این پیامدها در طرح‌های بازسازی در دوران پسا داعش لحاظ نشده‌اند.

افزایش وابستگی به جریان‌های آبی از کشورهای دارای مرز مشترک آبی و ثبات منطقه: عراق در نقطه پایین‌دست جریان آب قرار دارد و همین مسئله این کشور را به جریان‌های آبی از کشورهای همسایه وابسته کرده است. به موازات افزایش نوسانات بارشی در منطقه بر اثر تغییرات اقلیمی، عراق بیش از پیش برای حفظ دسترسی خود به آب به ثبات در منطقه وابسته خواهد بود. عراق در حال حاضر بدترین بحران کم‌آبی طی هشتاد سال اخیر را تجربه می‌کند که یکی از عوامل آن اجرای پروژه‌های سدسازی در ایران و ترکیه است. اگر کشورهای همسایه به واسطه کاهش میزان بارش‌های جوی یا جنگ درگیر بی‌ثباتی شوند، عراق بیش از گذشته در برابر این مسئله آسیب‌پذیر خواهد شد. تا امروز هیچ موافقت‌نامه یا چارچوب رسمی جهت تضمین تقسیم عادلانه منابع حیاتی آب در منطقه تدوین نشده است.

بی‌خانمانی و کوچ اجباری گسترده: افزایش نوسانات بارشی و اجرای پروژه‌های سدسازی در کشورهای همسایه در کنار هم می‌تواند خطر آوارگی و کوچ اجباری را در امتداد رودخانه‌های عراق که از تراکم جمعیت بالایی نیز برخوردار هستند، تشدید کند. هفت میلیون نفر در امتداد رود دجله زندگی می‌کنند. اگر علاوه بر نوسانات بارشی، ترکیه نیز جریان آب را از

مسیر اصلی خود منحرف کند، مردم عراق که در پایین دست رودخانه هستند به آب آشامیدنی یا کشاورزی دسترسی نخواهند داشت. این مسئله خطر آوارگی جمعیت را افزایش می‌دهد. اقلیم کردستان نیز که در قسمت پایین دست رودخانه قرار دارد در صورت منحرف شدن آب از مسیر اصلی توسط ایران با مخاطرات مشابهی روبرو خواهد شد. چنین اتفاقی بر معیشت صدها هزار نفر تأثیر گذاشته موجب آوارگی و کوچ اجباری جمعیت شهرنشین خواهد شد.

تشدید تنش‌های محلی بر سر دسترسی به آب و غذا: تغییرات اقلیمی موجب نوسانات بارشی و افزایش دما در عراق شده‌اند که این مسئله خطر وقوع خشکسالی‌های منظم و دوره‌ای را تشدید کرده است. این مسئله خطر بروز مناقشات محلی بر سر آب و غذا را افزایش می‌دهد. کاهش سطح درآمد و عدم امنیت آبی و غذایی بر منابع محدود باقی‌مانده فشار وارد می‌کند و همین مسئله می‌تواند خطر تشدید تنش‌ها در درون و نیز در میان اجتماعات محلی را به همراه داشته باشد. این مسئله به ویژه در اجتماعات دورافتاده و حاشیه‌ای که در آن‌ها سیاست‌های سازگار و پیشگیرانه به شکل مناسب اجرا نشده‌اند صادق است. به عنوان نمونه، کاهش حجم منابع آب در جنوب عراق به وقوع تظاهرات و درگیری‌های محلی بر سر حقوق بهره‌برداری از این منابع منجر شده است.

ظرفیت موجود در خود عراق برای مقابله با مخاطرات مرتبط با شرایط اقلیمی محدود است. ظرفیت دولت برای مقابله با چالش‌های زیست‌محیطی پایین است و مخاطرات مرتبط با جنگ و آوارگی که زنجیروار با یکدیگر مرتبط هستند نیز به شکل نظام‌مند در نظر گرفته نمی‌شوند. حمایت کنونی سازمان ملل متحد نیز بر مدیریت بحران در کوتاه‌مدت در پیوند با دسترسی به منابع اولیه مانند غذا، آب و سرپناه متمرکز است. در برخی طرح‌ها توجه به احیای کشاورزی، دیپلماسی آب و مدیریت پایدار منابع آب آغاز شده است، اما اتخاذ این رویکرد به شکل پراکنده صورت گرفته و در آن برهم‌کنش متقابل میان این مسائل و صلح و امنیت عراق لحاظ نشده است. این گزارش انجام اقدامات ذیل را از سوی هیأت کمک‌رسانی سازمان ملل متحد در عراق و نیز سایر نهادهای بین‌المللی در جهت مقابله هرچه بهتر با مخاطرات امنیتی مرتبط با شرایط اقلیمی در این کشور توصیه می‌کند:

پایش مخاطرات امنیتی مرتبط با شرایط اقلیمی و ارائه گزارش‌های منظم به شورای امنیت: در گزارش‌های هیأت کمک‌رسانی سازمان ملل متحد به شورای امنیت اطلاعات محدودی در زمینه چالش‌های مرتبط با شرایط اقلیمی ارائه شده است، اما مخاطرات امنیتی مرتبط با شرایط اقلیمی به شکل منظم گزارش نشده‌اند. با توجه به ارتباطات متقابل میان مخاطرات امنیتی مرتبط با شرایط اقلیمی به ویژه مخاطرات مرتبط با حوزه آب، شرایط امنیتی که در بالا تشریح شد، پایش و گزارش منظم مخاطرات باید مبنای تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها باشد.

برگزاری کارگاه‌های سناریومحور جهت تقویت ظرفیت و نیز افزایش دانش عراقی‌ها پیرامون مخاطرات امنیتی کوتاه‌مدت و میان‌مدت مرتبط با شرایط اقلیمی: دولت عراق اخیراً نقش فعال‌تری در زمینه افزایش آگاهی‌ها نسبت به مخاطرات امنیتی مرتبط با شرایط اقلیمی به ویژه در پیوند با حوزه‌های آب، انرژی و سایر چالش‌های زیست‌محیطی ایفا کرده است. با توجه به ظرفیت محدود دولت عراق در این زمینه، هیأت کمک‌رسانی سازمان ملل متحد در صورت درخواست دولت

این کشور، برای تقویت ظرفیت دولت عراق از طریق برگزاری کارگاه‌های سناریومحور پیرامون مخاطرات امنیتی کوتاه‌مدت و میان‌مدت مرتبط با شرایط اقلیمی در موقعیت مناسبی قرار دارد.

ارائه پشتیبانی فنی جهت انجام گفتگوهای منطقه‌ای برای یافتن راهکارهایی برای چالش‌های آبی و زیست‌محیطی: بنابه درخواست وزیرای دولت عراق، درخواست حمایت از گفتگوهای منطقه‌ای در بخش‌های انرژی، آب، محیط‌زیست و پناهندگان نیز در سند مربوط به تمدید مأموریت هیأت کمک‌رسانی سازمان ملل متحد در این کشور در ژوئن ۲۰۱۸ گنجانده شد. هیأت کمک‌رسانی سازمان ملل متحد برای ارائه اطلاعات فنی مورد نیاز جهت انجام این گفتگوها در ارتباط با تأثیرات کوتاه‌مدت و میان‌مدت شرایط اقلیمی در راستای تقویت صلح پایدار در موقعیت مناسبی قرار دارد.

کمک به مسئولان عراقی جهت گنجاندن آوارگی، معضلات اقتصادی و بی‌ثباتی اقتصادی-اجتماعی مرتبط با تغییرات اقلیمی در برنامه‌های بازسازی دوره پس‌اداعش: فقدان آگاهی پیرامون تأثیرات مخاطرات مرتبط با شرایط اقلیمی بر فرایند بازسازی در دوران پس‌اداعش می‌تواند شرایط را برای خشونت و افراط‌گرایی بیشتر فراهم کند. نهادهای وابسته به سازمان ملل متحد و نیز سایر سازمان‌های بین‌المللی می‌توانند در زمینه تدوین ارزیابی‌های جامع مخاطرات که در آن‌ها مخاطرات امنیتی مرتبط با شرایط اقلیمی با علل ریشه‌ای قدرت‌گیری مجدد گروه‌های تروریستی مرتبط شده باشند و مبنای برنامه‌های بازسازی در دوران پس‌اداعش را نیز تشکیل دهند، به طرف‌های ذی‌نفع عراقی کمک کنند.

برای دریافت و مطالعه متن کامل این گزارش از لینک دانلود زیر استفاده کنید.